

חולין ו

משה שווערד

1. תוספות רא"ש על חולין דף ה/ב

צדיקים עצמם לא כ"ש. תימה הא אשכחן בן טבאי שהרג עד זומם בפ"ק דמכות ור' ישמעאל בן אלישע קרא והטה, ופר"ת דדוקא במילתא דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה על ידם דגנאי הוא לצדיקים שאוכלים דבר איסור דכתיב לא יאונה לצדיק כל און [גימטריא כ"ל או"ן אוכל טמא. גליון], והא דפריך בכתובות העלו עבד לכהונה על פיו השתא בהמתן של צדיקים וכו' לא גרסי' ליה, אי נמי משום דאתי לידי אכילת דבר איסור שמאכיל את בת ישראל בתרומה והוא עבד ואין לו בה קידושין. והא דאמר בסים תבשילא דבבלאי ביום צומא רבא במערבא וכן בערבי פסחים רב ירמיה בר אבא אישתלי טעים ולא אבדיל, לא דמי אכילת איסור לאכילת היתר בזמן האסור ...

• עיין מראה מקומות לדף ה: באריכות

2. תוספות מסכת חולין דף ו עמוד א

אשכחיה ההוא סבא - י"מ דכל מקום שהוא מזכיר ההוא סבא הוא אליהו ואי אפשר לומר כן בפרק במה מדליקין (שבת דף לד.) בעובדא דרבי שמעון בן יוחאי.

3. מהר"ץ חיות מסכת חולין דף ו עמוד א

תוס' ד"ה אשכחיה. י"מ דכ"מ שמזכיר סבא אליהו. נ"ב עי' פחד יצחק ערך ההיא שתמה עוד על דעת הי"מ מהא דאמרינן (מכות יא ע"א) דאמר ההוא סבא מפירקי' דרבא שמיעא לי דההוא גברא דאכלי' אריה ולא משתעא אליהו בהדי' הרי דהזכיר הסבא בעצמו פעולתו של אליהו עיין שם:

4. פתח עינים מסכת שבת דף לד עמוד א

אמר ההוא סבא טיהר וכו'. כתבו התוס' בחולין דף ו' יש מפרשים דכל מקום שהוא מזכיר ההוא סבא הוא אליהו ואי אפשר לומר כן פ' במה מדליקין בעובדא דרשב"י עכ"ל והנה על הי"מ ל"ק משמעתין דלעולם כי קאמר ההוא סבא הוי אליהו זכור לטוב אמנם היכא דבההוא ענינא אדכר אליהו בהדיא ושוב קאמר ההוא סבא לאו היינו אליהו הנביא על דרך שכתבו התוס' ברכות דף ט' דבריתא דקתני סברת אחרים ור"מ הנהו אחרים לאו ר"מ וכיוצא בזה כתב הרב מגלת ספר לאוין דף צ"ג גבי רב נחמן סתם. וא"כ הכא בשמעתין כיון דבהך עובדא קאמר הש"ס אתא אליהו וקם אפתחא וכו' כי הדר קאמר ההוא סבא לא הוי אליהו. ויתכן דגם התוס' אין כונתם להקשות על הי"מ דאין קושיא משמעתין כדאמרן. אך כתבו דלאו דוקא בכל מקום אליהו דבשמעתין ליכא לפרושי הכי ולא דברו להקשות או לדחות פ"י י"מ כאשר יראה המדקדק בלשון התו' הנז' רק גלוי מלתא דזה הפירוש לא יתכן בשמעתין. ועמ"ש הרב גופי הלכות דף ל"ב ודוק בדבריו:

5. ספר בניהו בן יהוידע על חולין דף ו/א

הלך ר' שמעון בן אלעזר וסיפר דברים לפני ר' מאיר. פירוש לא אמר לו לא אלך אלא ספר כך אמר לי הסבא שראוי לעשות חומרא כזאת, דהא אמר אם בעל נפש אתה, ור' מאיר גזר לאסור מדינא, ושאל תלמודא מאי טעמא אסר מדינא, ותרץ דמצאו כבר במועט ע"ז בהר גריזים, ולפי סברת ר' מאיר דחייש למיעוטא צריך לאסור מדינא, אך באמת נתעורר בזה מכח דברי הסבא:

6. חידושי הרשב"א מסכת חולין דף ו עמוד א

למאי אי לשחיטה ר"ג גזר אי ליינן נסך ר"מ גזר, הקשה הרמב"ן ז"ל לפירושו של [1] רש"י ז"ל שפי' דר"ג דהכא היינו ר"ג בנו של ר"י הנשיא דא"כ צריכין אנו לומר דר"מ לא גזר אלא על יינן לבד ולא על שאר דברים והיאך אפשר שמאחר שמצאו להן דמות יונה ור"מ הוא דחייש למיעוטא בודאי נחשדו על כל העבירות דמומר לע"ז הוי מומר לכל התורה, [2] אלא ודאי ר"ג זה היינו ר"ג אביו של רשב"ג שבימי ר"א ור' יהושע ור"ע רבו של ר"מ, ולישנא דגמרא דיקא נמי דקאמר ברישא שחיטה ר"ג גזר והדר ליינן נסך ר"מ גזר, והכא הכי קא מקשי אי לשחיטה ר"ג גזר וה"ה לכל האיסורין של תורה מפני שחשש למיעוט זה כדברי ר"מ אבל לא החמיר בהן כ"כ שיגזור אפילו בדבר שאסורו מדברי סופרים כגון סתם יינם ובא ר"מ וחשש יותר מכאן וגזר שיהו כנכרים אפילו לכל דבר שאיסורו מד"ס ושחיטה ויין נסך לאו דוקא אלו דברי רבינו ז"ל, ונ"ל דאי משום הא דלא תקשי לפירושו של רש"י ז"ל דהא דאקדמיה לר"ג ואמר למאי אי לשחיטה והדר ליה לר"מ, זו אינה קושיא דמשום דגזרתו של ר"ג היתה יותר קרובה תפס את הקרוב ראשון, והכא הכי קאמר אי ליינן נסך וה"ה לכל שאר דברי סופרים ר"מ גזר וכ"ש שגזר עליהם בכל איסורי תורה, ואי לשחיטה כלומר ואפי' תאמר שר"מ לא גזר אלא על יינן לבד משום דס"ל כרב ענן אמר שמואל דמומר לנסך את היין מותר לאכול משחיטתו דמומר לע"ז לא הוי מומר לכל התורה כולה ואתו אינהו גזור על השחיטה וכן לכל שאר איסורי תורה, כבר גזר עליהן ר"ג, כנ"ל לפרש לפי דברי רש"י ז"ל.

7. חידושי הרשב"א מסכת חולין דף ו עמוד א

גזור אינהו ולא קבילו מנייהו, [1] פירש"י ז"ל דמשום שלא היה אפשר להם לפרוש מן הכותים בימי ר"מ ור"ג לא קבלו מהם אלא בימי רב אמי ורב אסי היה אפשר להם לפרוש מהם וקבלו גזרתם, ולדברי רש"י ז"ל לא היתה אף גזרת רב אמי ור"א אלא מחששא דמעוטה, ואנן קי"ל דאין חוששין למיעוטה, [2] והרמב"ן ז"ל פי' דטעמא דלא קבילו מר"מ ור"ג היינו משום דאינהו גזור משום שחששו למיעוטה ולית הלכתא כותייהו אלא כרבנן דלא אזלי בתר מיעוטה ובימי ר' אמי ורב אסי ורבי אבהו נתקלקלו כולם או רובם ולפיכך גזרו עליהן וקבלו מהם, וראיה לדבר מדגרסינן בירושלמי במסכת ע"ז כותאי דקסריה בעי מר' אבהו אבותיכם לא קלקלו מעשיהם ואתם קלקלתם מעשיכם ור' אבהו הוא שהיה כאן בגזרתם אלמא מפני שנתקלקלו בדורות האחרונים הוא שגזרו עליהם, ומיהו לשון גזור אינהו ולא קבלו מינייהו ניחא טפי לדברי רש"י ז"ל.

8. ספר חתם סופר על מסכת חולין דף ו/א

ור"מ לטעמי' דחייש למיעוטה. אע"ג דברובא דאיתא קמן מודה ר"מ דכל דפריש מרובא פריש תי' הר"ן ר"פ כל הצלמים דר"מ דחייש בעלמא למיעוטה. א"כ מיעוטה כמאן דאית' דמי. ע"כ לפעמים ברובא דאיתא קמן ראו לגזור רובא אטו מיעוטה. לאפוקי למאן דלא חייש למיעוטה דמיעוטה כמאן דלית' דמי לא שייך למגזר רובא אטו מיעוטה. ...

9. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ה/א

בי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה

• רש"י מועד קטן דף ה/א

בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה - משום דאתו כולי עלמא לפירקא, ואי מקשי ליה ולא הוה מצי לפרוקי הוה מכסיף:

10. ספר חסידים - סימן שיב

אם יבא לביתך אורח, אל תשאל לו מדברי תורה, אא"כ שתדע שידע להשיב, או תשאל לו בינו לבינך שלא יתבייש:

11. ספר חסידים - סימן תקצח

כתיב (דברים לב ז) שאל אביך ויגדך, ואם תדע שלא ידע להשיב, אל תשאל בפניו זקניך ויאמרו לך (שם), מגיד לך הכתוב שאם שאל תלמיד לרבו ואינו יודע להשיב, אל ישאל בפניו לחכם כדי שלא יתבייש רבו:

12. שולחן ערוך אבן העזר הלכות קידושין סימן מד סעיף ו

יג (יא) יט] כותי שקידש, צריכה ממנו גט.

13. בית שמואל סימן מד

יג עכו"ם - היינו כותי שקידש אע"ג דאמרי' פ"ק דחולין דעשאו' כעכו"ם גמורי' לא עשאו אותה לעכו"ם גמורי' אלא לחומר' ולא לקול' כמ"ש בב"י סו"ד אע"ג דבספ"ק דיבמות אמר שמואל עכו"ם כותי שקידש בזה"ז לא חיישינן שמא מעשרת שבטים הוא אפי' במקומות אשר הם שכיחי' משום דעשאו כנכרי' גמורים אפי' לקולא צ"ל שם פ"ק דחולין אתמר לענין שאר אסורים י"ל לקולא לא אמרינן ואם קידש חיישינן לקדושין, אבל ביבמות אמר שמואל דינו לענין קדושין ש"מ דעשאו אותם לנכרים גמורים אפי' לקולא:

14. חלקת מחוקק סימן מד

(יא) כותי שקידש - כל' אף שעשאו' בזמן הזה כעכו"ם גמורים מ"מ מחמת חומרא דקידושין חוששין לקידושין:

15. ביאור הגר"א אבן העזר סימן מד

(ט) כותי כו'. כמ"ש בפ"ד דקדושין ע"ו א' וכן קי"ל דגירי אמת הן בפ"א דגיתין לענין עדי גט ובפ"א דחולין לענין שחיטה ובפ"ז דברכות וש"מ ואע"ג דאמרי' בחולין שם דעשאו' כעכו"ם גמורים היינו שאין נאמנים על איסור ש"ד לחומר אלא להפקיע קדושין לא גרע משאר גר שחזר לסורו כנ"ל:

16. ספר שערים מצויינים בהלכה

אתו רבי אמי ורבי אסי גזרו כו'. כתב הבעל
המאור (א. מדפי הרי"ף, ד"ה ושחיטת)
ואע"ג דר' אסי גופיה אכל משחיטת כותי
כדאמרי לעיל (ה:), לא קשיא, דזה היה קודם
הגזירה, ולא משום דחזר וסבר כר"מ דחייש
למיעוטא, דא"כ לא הוה אוכל גם מעיקרא,
שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, אלא
השתא גזר עליהם משום שנתרבה המיעוט
ונעשה רוב. ובהגה' מראה כהן לעיל (שם ד"ה
אף רב אסי) כתב, דלולי דבריו היה אומר
דלעיל גרסינן רב אסי, וכאן גרסינן רבי אמי
ורבי אסי, וכמש"כ התוס' לקמן (יט. ד"ה אמר
רב הונא) דרבי אסי לאו היינו רב אסי, דרב
אסי היה חברו של רב כהנא רביה דרב הונא,
ורבי אסי היה חברו של רבי אמי והיה קטן
מרב הונא. ועי' בהגה' הב"ח לעיל (שם אות

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

שאכל, ותירץ שגם ר' זירא לא היה ברור לו
האיסור כדאמרי' בסמוך, ולכן הניחו לאכלו,
אבל דבר שברור לו האיסור אפילו הוא איסור
דרבנן, צריך התלמיד להפרישו. ועי' ברמ"א
(י"ד סי' רמב סכ"ב) דאם רצה רבו לעבור
אפילו על איסור דרבנן צריך למחות בידו.
וכתב הש"ך (שם ס"ק מב) דהואיל וברור לו
שעובר על האיסור יש לו למחות, ואע"ג
דהתרומת הדשן מגמגם דאפילו בספק יש לו
למחות בידו, מ"מ הרמ"א נמשך אחר מה
שמסיק התרוה"ד דאין לדקדק כולי האי.

ולא חייש מר לתערובת דמאי. כתב בתרומת
הדשן (סי' מג) שיש לדקדק, למה המתין
ר' זירא עד אחר שאכל ר' אסי, ואח"כ שאל
אותו למה אכל, ולמה לא הפרישו קודם

18. ספר שערים מצויינים בהלכה

הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת
שהוא נוטל ממנה. עי' בראש יוסף,
דהא דצריך הכא לעשר, וכן בסמוך גבי הנותן
לפונדקית כו', אע"ג דהוי ספק ספיקא, שמא
לא החליפו, ושמא מעושרין הן דרוב ע"ה
מעשרין, י"ל דטבל הוי דבר שיש לו מתירין,
דהא אפשר לתקנו וכמש"כ הרמב"ם (מאכ"א
פט"ו ה"ו), וכדבר שיש לו מתירין לא מהני
ביה ספק ספיקא כמש"כ הרמ"א (י"ד סי' קי
ס"ח).
וצל"ע דהא דבר זה דלא מהני ספק ספיקא
בדבר שיש לו מתירין, לאו דברי הכל היא,
וגם הרמ"א דאוסר מ"מ מיקל לצורך. ונ"ל

19. תוספות מסכת חולין דף ו עמוד א

אינו חושש לשאור ותבלין שבה לא משום מעשר ולא משום שביעית - משמע דתבלין חייבין במעשר ותימיה דבפרק בא סימן (גדה נ.) תנן כל שחייב במעשר מטמא טומאת אוכלים ובהעור והרוטב (לקמן דף קיז:): תנן והקיפה מצטרפין לטמא טומאת אוכלין וקאמר בגמרא מאי קיפה תבלין אלמא תבלין אין להם טומאת אוכלין אלא על ידי צירוף אע"ג דחייב במעשר ויש לומר דמשום מעשר דקאמר הכא לא קאי אתבלין אלא אשאור ושביעית קאי אף אתבלין דהא במאכל בהמה נמי נהגה שביעית.

20. תוספות מסכת חולין דף ו עמוד ב

התם נמי מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קריא - [1] פירש בקונטרס מורה הוראת היתר לעצמה לטובה אני מתכוונת בר בי רב ליכול חמימא בניחותא ואין הלשון משמע כן דמוריא משמע שמורה לעצמה היתר לעכב משלו כמו מוריא ואמרה תורא מדישיה קאכיל ועוד תנן במתניתין מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל הימנה מפני שחשודה שמחלפת רבי יוסי אומר אין אנו אחראין לרמאים [2] ומפרש רבינו מנחם דבתמיה קאמר בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קריא ואני טרחת בשבילו אבל גבי שכנתו אין לחוש לחילוף אע"פ שטורחת בשבילו דדרך שכנים שטורחים זה בשביל זה.

21. ש"ך יורה דעה סימן קיט

ט פעמים שבושה מהאכסנאי כו' - מדברי הט"ו משמע דמפרשים דהא דקאמר בש"ס דחולין (דף ו' ע"ב) דפונדקית מוריא היתירא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קריא בניחותא וכמו שפירש"י ומוריא הוראה היתירא לעצמה לטובה אני מתכוונת בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קריא עכ"ל וכן פירש הרשב"א ולפ"ז היכא דידוע דאינו בושה מהאכסנאי כדרך הפונדקית עכשיו דלא איכפת להו כלום בשל אורח מותר אבל התוס' שם פירשו דבתמיה קאמר בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קריא ואני טרחתי בשבילו עכ"ל ולפ"ז היכא דמשלם לה שכר טירחא אפשר דמותר וכמ"ש התוס' כל הנשבעין (דף מ"ח ע"ב) והמרדכי שם דאינו יכול להשביע את שלוחו אם נותן לו שכר דכיון דנותן לו שכר תו לא מוריא היתירא ואפילו להרמב"ם פ"ט משלוחין דין ה' דמשמע שם דאפילו כשנותן לו שכר יכול להשביע משום דאפ"ה מוריא היתירא דאולי לא נתן לו שכר טירחא כראוי אפשר דמודה הכא בטרחה דפונדקית.

22. ספר שערים מצויינים בהלכה

השתא מיגזל גזלה כו'. הקשה המהרש"א, מאי גזילה היא, הא קי"ל בשו"ע (חור"מ סי' שלז) דפועל אוכל בשעת מלאכתו. וכח"י חתם סופר למס' גיטין (סא.) הביא בשם הגאון מוה"ר בער באסקאוויץ זצ"ל אבד"ק פרוסטיץ, דנהי דמותר לו לאכול, מ"מ אסור לאחר ליתן לו לתוך פיו, כמו בבהמה שהיא עצמה אוכלת בשעת מלאכתה, אבל לא יטול בידיו ויאכילנה. וע"ע בח"י חת"ס כאן (ד"ה שחבירתה).

23. חדושי הר"ן על חולין דף ו ע/ב

השתא מגזל גזלה. פי' רש"י ז"ל משל בעלה, ולא מחזור שהאשה יכולה לתת משל בעלה דבר מועט ואינו גזל וכדאמרין בסוף ב"ק גבאי צדקה מקבלין מן הנשים דבר מועט אבל לא דבר מרובה, וכי תימא התם בגבאי צדקה דוקא והא תניא עלה בתוספתא בן שהיה אוכל משל אביו וכן עבד שהיה אוכל משל רבו קוצה ונותן פרוטה לבנו ולבתו ולעבדו של אוהבו ואינו חושש משום גזלו של בעל הבית שכך נהגו, לפיכך נראה כפי' ר"ח ז"ל שפי' דתבואה זו של אשת חבר היא ואשת עם הארץ היא טוחנה וקאמר ת"ק דבזמן שאשת ע"ה מחזקת עצמה בטומאה יכולה היא אשת חבר לטחון עמה מפני שנזהרת היא מליגע בתבואה אבל בזמן שהיא מחזקת עצמה בטהורה לא תטחון עמה שמא תגע בפירות ותטמאם וכזבים שוינהו רבנן, ור' שמעון דאסר טעמיה מפני שחברתה אשת עם הארץ אחר שמחזקת עצמה בטהורה נותנת לה ואוכלת והא ודאי גזל הוא בידה שגוזלת מאשת חבר וכן פי' בתוספות, ולשון הירושלמי מוכיח כפי' זה דקתני במסכת תרומות אבל בזמן שהיא טהורה לא תטחון עמה מפני שמחזקת עצמה בטהורה ממנה:

24. רש"י חולין דף ו/ב

את בית שאן כולה ... [1] ומעשר דגן בחוצה לארץ הוא נוהג מדרבנן הואיל ובארץ דאורייתא אבל מעשר ירק דבארץ גופיה דרבנן לא גזור מידי בחוצה לארץ ...

25. תוספות חולין דף ו/ב

והתיר רבי בית שאן כולה על ידו - ... [2] ואומר ר"ת זהכא ובפרק רבי ישמעאל (ע"ז דף נח:): איירי בדמאי דאינו נוהג בחוצה לארץ כדתנן במסכת דמאי (פ"א מ"ג) מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי אבל ודאי טבל [אפילו ירק] חייב בכל מקום... ומיהו במקום אחר מצא [3] ר"י בירושלמי במסכת חלה פי' שתי נשים דירק בחוצה לארץ אינו נוהג בו לא מעשר ולא תרומה וכשאר פירות נוהגת תרומה גדולה אבל לא מעשר אבל דגן תירוש ויצהר חייבין לגמרי בין בתרומה בין במעשר ...

26. ספר שערים מצויינים בהלכה

גברא רבא קא מסהיד עליה. אולם בפמ"ג (מ"ז שם סק"א) כתב, דלא קי"ל כהמרדכי אלא כפשטות השו"ע דאפי"ן אם הוא מוחזק בכשרות אינו נאמן היכא דאיתחזק איסורא. ובתשרי אמרי דוד (סי' צא) תירץ, דהכא מיירי בירק דרבנן, ולכן נאמן עד אחד בכל ענין, וכמש"כ הבית שמואל (אהע"ז סי' ג סק"ב). ועי' במס' כתובות (כת). דבתרומה דרבנן נאמן להעיד בגדלו על מה שראה בקטנו. ועי' בתוס' במס' עירובין (נט. ד"ה ואפילו). וע"ע בדברינו לקמן (ז. ד"ה מכאן). ובעיון יעקב תירץ, דבאמת עד אחר היה עמו, והא דלא חשיב ליה מפני כבודו דר' יהושע, וכדמשני כהאי גוונא במס' ר"ה (כב:). נועי' בדברינו במס' גיטין (ה: ד"ה איניש אחרינא הוה כהדיה) שהבאנו כן מעוד מקומות, והא דקאמר דהתיר על ידו, י"ל דעיקר סמיכת ההיתר היה על ידו, וכדאמר לקמן (ז). חזי מאן גברא רבא קא מסהיד עלה, או אפשר לומר דעל ידו קאי על ר"מ, ועוד י"ל דזה לא מיקרי איתחזק איסורא שגם הראשונים מפני ספק החמירו ולא מפני חזקת ודאי איסור.

והנה יש לדקדק, היאך האמין רבי לעדות של ר' יהושע והתיר את בית שאן, והרי קי"ל בשו"ע (יו"ד סי' קכז ס"ג) דבאיתחזק איסורא אין עד אחד נאמן להתירו, וי"ל עפמש"כ המרדכי בריש מסכתין (סי' תקעט) דאם העד מוחזק בכשרות נאמן אף היכא דאיתחזק איסורא, ואמרי' בגמ' בסמוך (ז). חזי מאן

27. שו"ע יורה דעה - סימן שלא

(א) התרומות ומעשרות אינם נוהגים מן התורה אלא בארץ ישראל, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, ונביאים התקינו שיהיו נוהגים אפילו בארץ שנער, מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל ורוב ישראל הולכים ושבים שם. וחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגים אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב, מפני שהם סביבות לארץ ישראל. סוריא, הקונה בה שדה חייבת בתרומות ומעשרות מדברי סופרים. ושאר הארצות, אין תרומות ומעשרות נוהגות בהן:
(ב) בזמן הזה, אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל, ואפילו בימי עזרא אין חיוב תרומות ומעשרות מן התורה, אלא מדבריהם. מפני שנאמר: כי תבואו משמע ביאת כולכם ולא ביאת מקצתן. כמו שהיתה בימי עזרא: הגה - ויש חולקין, וסבירא להו דחייבין עכשיו בארץ ישראל בתרומות ומעשרות מדאורייתא, אך לא נהגו כן (טור בשם ר"י):

28. ספר חתם סופר על מסכת חולין דף ו/ב

וכתת נחש הנחשת וכו'. ולא הו"מ לשנויי כדמשני בפ' במה בהמה שכ' תוס' ד"ה אלא מקום וכו' אחרונים לא עשו ותלה הכתוב לשבח דשאני הכא דהכתוב מגנה את ישראל עד הימים ההם הי' מקטרים לו ויקרא לו נחושתי ואי"ס אסא ביערו לא השתחוו לו ישראל אח"כ. אע"כ לא ביערו והם חשבו מסברא כיון שעכ"פ בזמניהם של אסא ויהושפט לא עבדו ישראל שום ע"ז ולא הקטירו לנחושתי כי הם השיבום בתשובה. והי' הנחש עומד לנס להתנוסס לזכור חסדי ה' ונפלאותיו וסברו הם כיון שעתה הוא עומד לפרסם נס אין לחוש שמא ח"ו יחזרו ישראל לקלקלה לע"ז ולהקטיר לו אין רשות למעט כבוד ה' בודאי מפני הספק של אח"כ. וחזקי' סבר דחיישינן שמא יחזור הדבר לקלקלה וספק ח"ה חמיר מודאי ק"ה. ומדחזינן דהודו לו חכמי דורו כמבואר במתני' ס"פ מקום שנהגו וחכמי הדור המה יושבי לשכת הגזית אשר עליהם כתיב כי יפלא ממך דבר למשפט וקמת

ועלית ויגידו לך מן המקום אשר יבחר ה' ש"מ משמיא אסכימו על ידו. וא"כ הא דלא גילה הקב"ה רק זה לקדמונים ש"מ מקום הניחו מן השמים להעלים דבר מעיני הראשונים להתגדר בו אחרונים. וע"ז כתיב יצפון לישרים תושבי הקב"ה מטמין ומצפין תושבי ותורה מעיני ישרים עד שיביא מי שנפל זה בחלקו וגורלו. וע"ז אנו מתפללין ותן חלקינו בתורתך שעכ"פ כל א' יזכה לחלקו הצפון לו למען לא ניגע לריק ח"ו, ועיי' בסמוך אי"ה: מהדורא בתרא:

29. ספר שערים מצויינים בהלכה

וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה כו'. עי' בתשו' שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קיד) בענין מנורה של אדם גדול שהיתה בה צורת אדם כולטת, שאין להשהותה עד שיפחיתה, ואין להניחה מפני כבודו כו', והביא ראיה מגמ' כאן שלא חשש חזקיהו לכבודו של משה רבינו, ואדרכה זהו כבודו כו' ע"ש. ועי' מש"כ בשמ"ב קונ"א (ח"ד סי' קסח סק"ב).

30. ספר יערות דבש - חלק ראשון - דרוש טו

וכבר שאלו בגמרא [חולין ו ע"ב] על מ"ש בחזקיהו וכתת נחש נחשת, למה כל המלכים הצדיקים שקדמוהו לא כתתוהו. אבל הענין, כי ענין תלית נחש על הנס, כי היה בהם מדברים לשון הרע, ולכך באו נחשים כנודע, כי זהו עונש לשון הרע ישכנו נחש, ולרפאות לבעלי לשון הרע, צוה השם לתלות על נס נחש, להורות כי קודם החטא היה הנחש בגרם המעלה, כדכתיב [בראשית ג' א] והנחש היה ערום מכל חית וגו', וע"י חטא לשון תרמית, ירד מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, על גחונן תלך, ממנו ילמדו כל בעלי לשון הרע מה שסופם יהיה, ויתנו מחסום לפיהם, ישב בדד וידום, ולכך כל הרואה אותו יחיה, ולכך לא כיתתו, מפני שלא חשו להזיקו נגד תועלתו לבטל בעלי לשון הרע שהוא קוץ מכאוב יותר מכל, לבטל הצלחת מלחמה וכדומה כנ"ל, ולכך נמנעו מלכים לבטלו ולכתותו, וכן פירש"י [במדבר כ"א-ט] בנחש הנחשת לשון נופל על לשון, רמז לנו כי היה לבטל בעלי לשון הרע, אמנם בימי חזקיהו שכבר דרשו חז"ל [סנהדרין צד ע"ב] וחובל עול מפני שמן, שלא היה תינוק ותינוקת שלא היה בקי בחדרי תורה, וא"כ אין כאן חשש ללשון הרע כנ"ל, כי תקנתו של לשון הרע בתורה כנ"ל, ולכך כתת נחש הנחושת:

ולכך ראו כמה גודל פגם לשון הרע ועד היכן מגיע, ואמת כאשר הגיע האש התבערה, וקרבו לישב שם אנשים ונשים נערים ובתולות, לא יפסיקו מדבר דברים בטלים הבליים, אין בו ממש ותועלת לנפש ורוח וגויה, אוי למרבה שיחה עם הנשים, והלואי שיכתבו על לוח וכותלי ביתם בכל צד בכתב אשורית משנה דמסכת אבות אל תרבה שיחה עם אשה, וכל המרבה גורם רעה לעצמו וסופו יורש גיהנום, וזהו יותר טוב ממה שכותבים מזרח, ומצד זה רוח חיים, וכנהנה יתר דברים בטלים, הלואי שיהיה זה תמיד נגד עיניהם, אוי לשוא אתם מברכים כל יום ברוך שלא עשני אשה, כי מה יועיל גבר אם ילבש שמלת אשה לדבר שטות ושיחות נשים, הבזאת יתהלל, טוב ממנו הנפל:

31. ספר בניהו בן יהוידע על חולין דף ז/א

קום הניחו לו אבותיו להתגדר בו. הנה בודאי הם לא עלה בלבם דבר זה ונתעצלו בו אלא מחמת תגבורת הסטרא אחרא העלימה דבר זה מלבם ולא הניחה אותם לשום לב לזכרו ולתקנו, אך בדור האחרון נחלשה הקליפה ולא היה בה כח להשכיח כל זה מלב חכמי הדור ההוא וזכו לתקנו וליסודו:

32. תידושי אגדות למהר"ל חולין דף ו עמוד ב

מקום הניחו לו אבותיו וכו'. אין הפי' כלל, שבשביל זה לא היו מבערים אותו אסא ויהושפט כדי שימצאו דבר להתגדר, דה"ו וכי' ניחו כדי שיהיה לבניהם כדי להתגדר בו, רק שלא היה להם סיעתא דשמיא שיעלה על לבם דבר זה, כי היו סבורים כיון דמתחלה לא נעשה לע"ז אע"ג שהיו מזבחים לו אין צריך לבטל [אותן], וכי אם ישתחוה אחד לאיזה בית וכי יתחייבו לבערו, כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. מ"מ מחויב להסיר המכשול שלא יהיו נכשלים בו רבים, וזה מקום הניחו לו אבותיו וכו' שלא היה סיעתא דשמיא להם. ומה שכתב רש"י ז"ל על זה דאף לאבות ניחא להו וכו', דאם לא כן היה הקב"ה נותן לב לראשונים שאין מחסרין דבר מן הצדיק שבביל צדיק אחר, על זה כתב דאף האבות ניחא להו. והשתא יתורץ מה שהקשו התוספת מפרק במה בהמה (שבת נ"ו ב') דדרשינן מקיש ראשונים לאחרונים ולא משני מקום הניחו לו וכו', דהתם אין שייך מקום הניחו לו כיון דעברו בזה איסור מפורסם וידוע, שהרי הבמות נעשו מתחלה לע"ז ולא ביערום, אבל נחש הנחשת היו סבורים שאינה חייבת בביעור מטעם שאמרנו. וגם משום שהקב"ה נתן אותה שיתרפאו בה הנשוכים, ואלו ביערו אותו היו מבטלים נס הקב"ה, כי גם בכל הדורות כל אשר ישך היה מביט אל נחש הנחשת וחי, ודבר זה שייך בו שפיר מקום הניחו לו אבותיו כו'.

הנה אם נאמר כסדרתנו זאת דפסוד אונס הוא מפאת שאין המעשה מתייחסת אל האדם [ודוגמת זה כתבנו באתון דאורייתא שם בטעם פסוד דבר שאינו מתכוון עשה בארובה] איכ נראה דעלם המעשה שפיר עבירה היא אלא דהאדם הוא דפסוד מפאת שאין המעשה מתייחסת לו ולא עשה הוא את העבירה הזאת אבל עלם המעשה אחתי שפיר עבירה היא דהא לענין עבירה דעלם המעשה גא בעי' כלל שהתייחס המעשה אל האדם דהא חזיק דכל מיילי דאסרה תורה לעשות אפי' אם נעשה הדבר ההוא שלא ע"י אדם כלל ורק מאליו לגמרי נמי חשוב מעשה עבירה ומחשב שנעשית מעשה עבירה מאליו וכדמוכח להדיא בחולין (ד' ק"ד ע"ב) דאמר התם דבב"ח אסור באכילה והנאה מפאת לא תאכל כל תועבה דהואיל ונעבדה בו עבירה בנישול חשוב תועבה וקאי עליה לאו דלא תאכל כל תועבה ע"ש והרי גם בב"ח שנכתב מאליו אסור וע"כ דכיון דאסרה תורה בנישול בב"ח לכן גם כשכתב ב"ח ע"כ מאליו חשוב שנעשה עבירה מאליו וספיר הוא תועבה וכמוכח ופי' במהר"ם ש"ף דנתקשה בזה ולעג"ד הוא פשוט וכ"ל וכן מבוחר להדיא בגור ארי' עה"ט פ' ראה והבאתיו בלקח טוב כלל ו' ד"ה עוד ע"ש וכבר כתבתי כן בקונטרס ע' פנים לתורה זאת ע"י והבאתי שם עוד ראיות לזה עשה :

בר"ר (בר) אונס, יש להסתפק הא דקו"ל אונס רחמנא פירי' אם הוא רק לענין פסוד האדם דאין על האדם שום עונש אבל עלם המעשה עבירה היא א"ד גם עלם המעשה אין חשובה עבירה כל שהיתה באונס ולא הי' שם מרי ופסע מלך העושה [ולא דמי לשונג דכל שונג יש בו קלת פשיעה וכנודע ומס' מחויב חטאת כדי לכפר על הפשיעה] ויש נפקותא בזה לענין מהב"ע היכא דהמנוה בזה ע"י עבירת אונס דאי נימא דהמעשה בעלמיהו עבירה שפיר ה"ל מהב"ע ואי נימא דהמעשה בעלמיהו נמי לאו עבירה היא לא חשיב מהב"ע וכמוכח ופסוד

ודע דיש להסתפק בזה דאמר' בכתה דוכתי דלויקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם אם הוא רק בשגגת עבירה א"ד הוא גם לענין אונס שגם עבירת אונס אין בזה על ידם ולכאורה נראה דתלוי בספק שלנו אי עבירת אונס בעלם לא חשוב עבירה או רק שהאדם פסוד משא"כ עלם המעשה שפיר עבירה היא דאי נימא דעלם המעשה שפיר עבירה היא איכ שוב גם עבירת אונס הרי הוא תקלה שהרי נעשה עבירה על ידו והרי זה איפוא תקלה על ידו וכמוכח/ולפי"ז הנה לכאורה יש לפסוע ע"ז גוף הספק שלנו מש"ס מגילה (דף י"ג ע"א) וישנה זאת נערוס' וגו' אמר רב שהאכילה מאכל יהודי ושמואל אמר שהאכילה קדלי דחזירי וברש"י ומתוך אונסה לא נענשה עכ"ל וא"כ מהאירע עבירת אונס לאסתר ע"כ דגם עלם המעשה לא הוי עבירה דאלי"ב מיקשו השתא בהמתן כו' וכ"ל וא"ל דאלל אסתר הרי הי' בלא"ה עבירת אונס בביאת אחשורוש ע' ש"ס מגילה שם (דף ע"ז ע"א) וע' מוס' כתובות (דף נ"א ע"ב) ד"ה אסורה דז"א דבבואה הרי קרקע עולם היתה וכמוכח בסנהדרין (דף ע"ד ע"ב) וא"כ הרי לא הי' שם מעשה מלדה כלל ואין שם ביאת תקלה ע"י מעשי' שהרי לא עשה הוא שום מעשה כלל רק אחשורוש הוא שעשה כל המעשה משא"כ באכילה קדלי כו' שעשה מעשה אכילה אלא שהיתה אונסה על המעשה איכ אי נימא דמעשה אונס חשוב עבירה בעלם איכ ה"ז שפיר ביאת תקלה וכמוכח ואמנם לפי מה שכתבנו למעלה דמעשה אונס מתייחס למכריח י"ל דאפי' אם המעשה בעלם חשובה עבירה עכ"ז לא נחשב ביאת תקלה ע"י לדיקים כיון דאין המעשה מתייחס להם רק אל המכריח ומחשב שבאה התקלה על ידו המכריח לא על ידם וכמוכח וע"ל דמתוך דאסתר אין ראיה כיון דהי' הדבר להגלת ישראל וע"כ י"ל דאין חשוב תקלה וע"ע בתוס' שם במגילה (דף י"ג ע"א) ד"ה קדלי שכתבו ומ"ז היא לא היתה אוכלת עכ"ל ובאתי רק להעיר :

בהם הוא מה שחייב לשמוע לדברי חכמים, דמשום צווי זה אין האיסור יכול להיות איסור חפצא, שאיסור חפצא הוא איסור פרטי על החפץ.

ד. לא יאונה לצדיק כל און

בחולין (ו) איתא "השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן". ומפרש הגמ' [דרבי פינחס בן יאיר ובהמתן] "אקלע לההוא אושפיוא, רמו ליה שערי לחמריה לא אכל, חבטינהו לא אכל, נקרינהו לא אכל, אמר להו דלמא לא מעשרן, עשרינהו ואכל, אמר ענייה זו הולכת לעשות רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים". כלומר, שבהמת רבי פינחס בן יאיר לא היה אוכל את השעורים מפני שהיו טבל. ומוזה למד הגמ' את הכלל "בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן". ר"ל שיש שמירה מיוחדת לצדיקים (ולבהמתם) שלא יעברו על עבירה אפילו בשוגג.

ובגמ' הקשה "ומי מיחייבא והתנן הלוקח לזרע ולבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ושמן לטוֹך בו את הכלים, פטור מהדמאי". כלומר, שבאמת אוכל המיוחד לבהמות פטור מן המעשר. ומשני בגמ' "לא שנו אלא שלקחן מתחלה לבהמה, אבל לקחן מתחלה לאדם ונמלך עליהם לבהמה חייב לעשר". היינו, ששעורים אלו לקחו לאדם ואח"כ נמלך עליהם לתתם לבהמה, ולכן חייבים במעשר. ומכיון שבאמת שעורים אלו היו טבל, הקב"ה סדר שלא יהיה תקלה על ידה ולכן הבהמה לא אכלה את השעורים.

ועיין בתוס' (ה: ד"ה צדיקים) שכתבו:

תימה דהא אשכחן יהודה בן טבאי שהרג עד זומם בפ"ק דמכות, ור' ישמעאל שקרא והטה בפ"ק דשבת. ואור"י דדוקא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה על ידן שגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור וכו', ובר"ה דאמר כמה בסים תבשילא דבבלאי בצומא רבא דמערבא נבערבי פסחים ר' ירמיה בר אבא אילקע לבי רב אסי ובשתי לטעם קודם הבלה אע"ג דמיתתו באסורה התם אכילת היתר הוא אלא שאוכל בשעה האסורה.

כלומר, שאף שמצינו שהיו צדיקים שנכשלו בעבירות, מ"מ אין עבירות אלו בכלל מה שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם. שכלל זה-לא נאמר אלא במידי דאכילה, ולא בשאר דברים. אך הקשו התוס' מרמצינו שהרבה נכשלו באכילה ביה"כ. וגם ר' ירמיה בר אבא נכשל באכילה קודם הבלה. ותרצו התוס' "התם אכילת היתר הוא אלא שאוכל בשעה האסורה". כלומר, שבאופנים אלו, האוכל היה מותר בעצם, אלא הזמן גרם האיסור. וכנראה שהתוס' מתדשים דהכלל הנ"ל לא נאמר אלא כשהאיסור הוא איסור חפצא, שיש יותר גנאי לצדיק לאכול דבר שאסור בעצם. אבל אם האיסור הוא איסור גברא, אפילו אם הוא איסור אכילה שלא נאסר החפצא, לא נאמר כלל זה.

ועיין במשך חכמה שהעיר, דלפי היסוד שכתב בדעת הרמב"ם דמי שעובר על איסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה, לא היו להתוס' להקשות מהא דר' ירמיה בר אבא טעם קודם הבלה, דטעימה קודם הבלה אינו אלא איסור מדרבנן. ובאיסור דרבנן, אם עבר בשוגג, א"צ כפרה. א"כ לא מסתבר לומר שיש שמירה לצדיקים שלא יכשלו באיסור דרבנן שהרי אין כאן מעשה עבירה כלל.

ה. האם דמאי הוי איסור חפצא

עיין בחולין (ו) דאיתא שם "אמר רבי זירא אפשר גזרו על התעורבות דמאי, ומסתייעא מילתא דרב אסי למיכל איסורא, השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן". כלומר, שרבי זירא הביא ראיה שתעורבות דמאי מותרת ממה שר' אסי אכלו. ואם באמת היתה אסורה הרי אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים.

ועיין באתון דאורייתא (כלל ו) שהגאון רב יוסף ענגיל הסתפק לענין דמאי אם האיסור הוא רק אם הע"ה לא עישר, אבל אם באמת עישר הוי כנתכין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה. או דילמא אף אם באמת עישר, אסור לו משום שדמאי אסור בעצם. ופשט ספיקו מהגמ' הנ"ל. דהיינו, אם דמאי אינו אסור אלא כשבאמת לא עישר הע"ה, איך ידעו שתעורבות דמאי מותרת ממה שר' אסי אכלו ואין הקב"ה מביא תקלה ע"י. דילמא תעורבת דמאי אסורה, אלא שנודמן לר' אסי דמאי שבאמת

עשרו אותו הע"ה. אלא ודאי שאף אם היה מעשר אותו הע"ה, עדיין הוא אסור משום דמאי, ומהו ידעו התעורבות דמאי מותרת ממה שאכלו ר' אסי, דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י.

והסביר באתון דאורייתא שם דמכיון דרוב ע"ה מעשרין, אין איסור מה"ת לאוכלו, רק שרבנן גזרו על הדמאי, וכשגזרו על הדמאי הגזירה היתה, שכל פירות ע"ה הם כטבל מדרבנן אף אם כבר עשרו. ובזה הסביר מאי דאיתא במנותות (לא). שאפשר להפריש מדמאי על טבל מדרבנן ולא הוי מפטור על החיוב אפי' אם באמת עשרו הע"ה. וגם לא הוי מהחייב על הפטור אף אם באמת לא עישר, שהרי רוב עמי הארץ מעשרין.

ומדברי האתון דאורייתא צ"ל דאיסור דמאי הוי איסור חפצא, דאל"ה איך הביאו ראיה ממה שאין הקב"ה מביא תקלה על ידו, והרי כתבו התוס' שאין שמירה זו אלא מאיסור חפצא. וכן העיר הקובץ שיעורים (קונטרס דברי סופרים סימן א' אות כו). ועיין בקובץ ביאורים שהוכיח מגמ' זו שאיסורים דרבנן הוי איסור חפצא ולא איסור גברא, דאל"ה לא היה שייך לומר שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י וכנ"ל.

רבקובץ שיעורים (שם) כתב:

וא"כ הדרא קנשיא לדוכתא דילמא באמת היה מעושר ומה שעבר על איסור של דבריהן הא לא חמיר איסורן מאיסור יוה"כ דלא עדיף לאו דלא תסור מלאו דיום הכפורים ומאי פריך ולפי הנ"ל נוחא דכיון שאסור חכמים תעורבת דמאי המאכל עצמו אסור כמו בטבל דאורייתא שהסכימה דעתן לדעת המקום והוא רצון ה' שיהו אסורין משום טבל.

כלומר, שכיון שאסור חכמים את הדמאי, הרי "המאכל עצמו אסור כמו טבל דאורייתא". ר"ל שדמאי, וכן כמה וכמה איסורים מדרבנן, הרי הם איסורי חפצא.

ועיין עוד בקובץ הערות (קיד) שהביא ב' ראיות שאיסורי דרבנן הם איסורי חפצא, ואסורין מצד עצמם. הא' שמצינו תקנות מדרבנן אף קודם מתן תורה וכגון כבי"ד של שם. ואם איתא דכל החייב לשמוע לחכמים הוא משום לא תסור, הרי קודם מתן תורה לא היו מצווים על לא

תסור. וא"כ איך יכול להיות שהיו להם איסורים מדרבנן בלי הצווי של לא תסור. אלא ודאי שאין ההתחייבות לשמור איסורים מדרבנן תלוי על הלאו של לא תסור. הכי שקטנים מצווים על איסורי דרבנן, אע"פ שאין הם מצווים על לא תסור, הרי אין איסורים דרבנן תלויים על לא תסור וכנ"ל.

אך לפ"ז יש להקשות על יסוד המשך חכמה והשערי ישר. שהרי הם סוברים שכל יסוד איסורי דרבנן הוא שחייב לשמוע בקולם, וממילא איסורים דרבנן הם איסורי גברא. וא"כ, איך הם מסבירים את דברי הגמ' שיש שמירה לצדיקים מאיסור דמאי שאינו אסור אלא מדרבנן. ע"כ לא הוי איסור חפצא לפי שיטתם, והרי התוס' כתבו שאין שמירה לצדיק אלא מאיסורי חפצא. ועוד יש להקשות על הסבר הנתחבות בדברי חש"ן, דהעובר על איסור דרבנן א"צ כפרה, דא"כ למה אמרין שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים בדמאי, הרי כיון שעבר רק בשוגג אין כאן איסור כלל, וא"צ כפרה. ואיזו שמירה צריך שלא יכשל באיסור, הרי אף אם "נכשל" אין זה מעשה עבירה. ובאמת, עיין בקובץ הערות (שם) שמחמת קושיות אלו טובר דהעובר איסור דרבנן בשוגג צריך כפרה, ואיסור דמאי הוא איסור חפצא, וכן אפשר לכל איסור דרבנן להיות איסור חפצא.

מצד השני, יש להקשות על דעת הרב אלחנן דאיסורי דרבנן הרי הם איסורי חפצא, אף ש"ל דהא דאמרין ספק דרבנן לקולא הוא משום שהם אמרו והם אמרו וכמו שהבאנו מהרשב"ץ והמבי"ט, מ"מ למה אמרין שהמוכר דבר האסור מדרבנן והלוקח אכלו, אין המוכר חייב להחזיר לו הדמים. והרי המוכר גרם לו להכשל באיסור חפצא.

ו. הכנה אחרת בגדר לא יאונה לצדיק כל און

ושמא יש לתרץ שיש כאן מח' הרמב"ם והתוס'. אף שהתוס' ס"ל דהא דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י הוא דוקא באיסורי חפצא, והרמב"ם סובר שאף באיסורי גברא יש שמירה שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י. ולפ"ז, נדחה דיוק הקובץ שיעורים מהאתון דאורייתא. הראיה של הקובץ שיעורים היתה בנויה על הנתת התוס' שאין השמירה מתקלה אלא באיסורי חפצא, ע"כ שדמאי הוא איסור חפצא, דאל"כ איך הביאו ראיה ממה שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י. אבל אם השמירה זו היא גם מאיסורי גברא, ודלא

כהתוס', י"ל דאף שאיסור דמאי הוא איסור בעצם, ולכן אף אם הע"ה באמת עישר, עדיין יש איסור דמאי, מ"מ האיסור אינו אלא איסור גברא. ולכן, שפיר יש להביא ראיה שתערוכת דמאי מותרת ממה שאכלו ר' אסי. שהרי לא היה סג' אם הע"ה באמת עישר, שאף אם הע"ה עישר, עדיין יש איסור דמאי וכסברת האתון דאורייתא. ומכיון שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, ואפי' אם האיסור הי' איסור גברא, אם ר' אסי אכלו, ע"כ הטעם הוא מפני שתערוכת דמאי מותרת.

כלומר, שכל הראיה מהא דרב אסי שאיסורים דרבנן הם איסורי חפצא בנויה על דברי התוס'. דהא דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים הוא דוקא באיסורי חפצא. אבל אם נאמר שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אפי' באיסורי גברא, אין ראיה מהא דרב אסי שדמאי הוא איסור חפצא.

ובאמת, יש כמה ראשונים שאינם סוברים כהתוס' המחלקים בין איסור חפצא לאיסור גברא לעניין כלל זה:

א. עיין רש"י (תולין ה: ד"ה היכי) שכתב "היאך יגרום שום שטן לפני צדיקים ע"י שגג שום דבר עון". משמע שאין חילוק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן, ובכל גוונא אין השטן גורם לפני צדיקים ע"י שגג שום דבר עון.

ב. הר"ן (חידושי הר"ן שבת יב:) כתב דהא דרבי ישמעאל בן אלישע נכשל בהטיית הנר בשבת הוא משום "שהוא פשע ועבר על דעת חבירו". כלומר, שר' ישמעאל בן אלישע קרא לאור הנר בשבת אע"פ שגזרו חכמים שאסור לעשות כן שמא יכוא להטות את הנר, והר"ן כתב שהטעם שהיה נכשל הוא משום שהיה מביא את זה על עמצו, ולא הצריך לתירוץ התוס' שרק באיסורי אכילה יש שמירה שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י. ומשמע שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אפי' כשאין האיסור איסור אכילה. ורק הכא שהביא את התקלה על עצמו הוא דנכשל.

ג. עיין במדרש רבה (חיי שרה פ"ט ס' טו) דאיתא "ויבא האיש הביתה וגו' והניר זוממיהם, ר' הונא ור' ירמיה שאל לר' חייא בר רבה לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לתמורו של ר' פנחס בן יאיר". כלומר, שהמדרש נתקשה למה היה צריך אברהם אבינו לחסום חמוריו שלא יאכלו

ויגזלו מאחרים, הרי חמורו של רבי פנחס בן יאיר לא אכל טבל, וכי גרע אברהם אבינו מרבי פנחס בן יאיר שבהמת אברהם אבינו יתקל בעבירה:

ועיין ברש"י עה"ת (בראשית כד:לב) שכתב "ויפתח - התיר זמם שלהם, שהיה טותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים." ר"ל, שרש"י הביין שבאמת אברהם אבינו היה מחסם את חמורו, והמדרש נתקשה בזה. אך הרמב"ן (שם) כתב,

וזה שאלה לסתור פתוח הזמם, כי אי אפשר שיהיה החסידות בביתו של רבי פנחס בן יאיר גדול יותר מביתו של אברהם אבינו, וכאשר חמורו של רבי פנחס בן יאיר אינו צריך להשתמר מן הדברים האסורים לבעליו להאכילו, כל שכן בגמלו של אברהם אבינו, ואין צורך לזממם, כי לא יאונה לצדיק כל און.

כלומר, דלפי הרמב"ן כוונת המדרש היא, שא"א שחמורו של אברהם אבינו יאכל מן הגזל אם חמורו של רבי פנחס בן יאיר לא אכל טבל. ומבואר מדברי המדרש, וגם מהרמב"ן, שהקב"ה אינו מביא תקלה לצדיקים אפי' במידי דלאו בר אכילה, שהרי גזל אינו איסור אכילה. והעיר החת"ם (בחידושי תולין ה:): "ופשוט שאין אכילת גזל גרוע מאכילת היתר בשעת איסור." וע"כ דבריו התוס' הם כנגד דברי המדרש, ולדעת התוס' היה למדרש לומר דאברהם אבינו היה צריך לחסם חמורו משום שאיסור גזל אינו איסור אכילה.

ומשיטת הנ"ל מבואר דיש מקום לומר שלא כדברי התוס' ולומר שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אפי' בדברים שאינם איסורי אכילה ואפי' בדברים שאינם איסור חפצא. ולכן י"ל להרמב"ם דהא דרב אסי היה נשמר מאכילת דמאי הוא משום שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אפי' באיסורי גברא.

אמנם, יש לעיין לפי שיטת אלו שאינם סוברים כהתוס', הלא התוס' הביאו כמה מקרים שצדיקים נכשלו בעבירות, וע"פ מקרים אלו הכריחו להמציא גדר לשמירה זו. ולפי שיטת אלו איזה גדרים יש בשמירה זו, ואיך מסבירים את המקרים שהובאו בתוס' מהא דהרג יהודה בן טבאי את העד זומם, ומהא דר' ישמעאל הטה את הנר, ומהא דאכלו ביוה"כ,

ומהא דר' ירמיה בר אבא אכל קורם הבלדה. למה הביא הקב"ה תקלה על ידם.

ועיין בתפארת יעקב (תולין ה:) שכתב:

הנה קשויות הללו יש ליישב בפשיטות דהיינו דוקא כל שאינו בגרמת הצדיק בעצמו רק שיארע לו תקלה בלי דעת זה ודאי אין הקב"ה מסבב לו, אבל מה שהוא בגרמת הצדיק בפשיעתו, ודאי לא שייך זה, ור' יהודה בן טבאי שגגת תלמוד עולה זדון, ולא היה לו לדון משקול דעתו עד שיתיעץ עם שאר חכמים כדורו, וכ"ש ר' ישמעאל שעבר על דעת חכמים וקרא לאור הנר, משא"כ ר"א ור"י דלא שמיע להו כלל הך גזירה ודאי לא היה מגיע תקלה על ידן.

כלומר, שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים היכא שהם לא גרמו אותה התקלה. אבל אם מאיזה סבה שהיא, הצדיק גרם לתקלה שתבוא, אין כאן שמירה מתקלה. ולכן יהודה בן טבאי שהיה לו להתיעץ עם גדולי הדור, בא לידי תקלה. וכן ר' ישמעאל בן אלישע, שעבר על דברי חכמים, הביא התקלה לעצמו. אבל הגמ' בחולין שהניח שרב אסי לא יכשל באיסור דמאי הוא משום דר' אסי לא שמע מעולם שתערוכת דמאי אסורה, ולכן לא גרם האיסור לעצמו אלא בא מעצמו, ולכן אין הקב"ה מביא תקלה ע"י.

ז. דמאי הוא איסור גברא

והנה, עיקר הקושיא על יסוד המשך חכמה והשערי ישר היא הקושיא שהביא הרב אלחנן מהא דיש שמירה לצדיקים אפילו מאיסור דמאי. ומבואר מהלל של תוס' לגבי הגדר של שמירה לצדיקים, דמאי שהוא איסור דרבנן הוא איסור חפצא. אם נוכל להסביר סוגיא זו באופן אחר, הרי דברי המשך חכמה והשערי ישר עולים יפה. ובאמת יש לדחות ראית רב אלחנן שדמאי הוא איסור חפצא, אפי' לפי שיטת התוס' שאין שמירה אלא מאיסורי חפצא.

הנה הסוגיא בחולין מתעסק בתערוכת דמאי של מין בשאינו מינו. ועיין בתו"א (דמאי ד:יד) שמשמע מדבריו שהשאלה אם תערוכת

דמאי אסורה היא שאלה אם אומרים טעם כעיקר לגבי דמאי. ר"ל, שמה שרב אסי אכל היתה תערוכת של דמאי ומין אחר, שאם היתה בתערוכת טבל ודאי, הטבל היה נותן טעם בתערוכת והיתה אסורה משום טעם כעיקר. ומכיון שהיה בו דמאי היו מסופקים אם גם בדמאי יש הרין של טעם כעיקר. וממה שרב אסי אכלו הביא ראיה שתערוכת דמאי מותרת, דאם לא כן הרי אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים.

ועיין במאמר הרב מנחם גנק (מסורה חוברת א עמ' פה) שהביא יסוד שלא אמרינן טעם כעיקר אלא כשמאכל הנותן טעם הוא איסור חפצא. אבל אם האיסור הוא איסור גברא, אין אומרים טעם כעיקר.

על פי זה יש לומר, שכל השאלה אם תערוכת דמאי אסורה, תלויה על השאלה אם דמאי הוא איסור חפצא או גברא. דאם דמאי הוא איסור חפצא, תערוכתו ג"כ אסורה, משום שאמרינן טעם כעיקר. אבל אם דמאי הוא איסור גברא, אין אומרים טעם כעיקר ותערוכתו מותרת. לכן תמה רב זירא, אם תערוכת דמאי אסורה, הרי דמאי הוא איסור חפצא ולא היה ר' אסי אוכלו דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים באיסורי חפצא. ע"כ שאין תערוכת דמאי אסור דלא אמרינן טעם כעיקר. וממילא אנו רואים שדמאי אינו איסור חפצא, דלא אמרינן טעם כעיקר אלא באיסורי חפצא. כלומר, שכל השר"ט של הגמ' היתה בזה הנקודה: אם דמאי הוא איסור גברא או איסור חפצא, ולמסקנא, דמאי הוא איסור גברא. ולכן אין קושיא על יסוד המשך חכמה מקושיית הגמרא מהא דיש שמירה לצדיקים אפילו מאיסור תערוכת דמאי שרק בה"א היו חושבים שהוא איסור חפצא, אבל ממה שאכלו רב אסי, הסיקו שדמאי הוא איסור גברא, וממילא תערוכת דמאי מותרת.

ח. שני סוגי איסורי דרבנן

ונראה לומר שיש מקום גם לדברי המשך חכמה וגם לדברי הרב אלחנן, ולומר שיש ב' מיני איסורי דרבנן. יש איסורי דרבנן שהם איסורי גברא ויש איסורי דרבנן שהם איסורי חפצא. ומסתבר לומר כן, דבאיסורי דאורייתא יש איסורי גברא ויש איסורי חפצא, וכל התקון רבנן כעין דאורייתא תקון.